

Wiesław Kiwior

Etapy formacji ze szczególnym uwzględnieniem nowicjatu

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 35/1-2, 101-117

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O. WIESŁAW KIWIOR, OCD

ETAPY FORMACJI ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM NOWICJATU

Treść: Wprowadzenie. — I. Prenowicjat. 1. Sytuacja młodzieży we współczesnym świecie. 2. Zakres przygotowania. 3. Czas trwania, forma i miejsce przygotowania. 4. Bezpośrednia opieka nad kandydatami. — II. Nowicjat. 1. Przyjęcie do nowicjatu. 2. Czas i miejsce nowicjatu. 3. Program. 4. Mistrz nowicjatu i jego współpracownicy. 5. Praca zawodowa w okresie nowicjatu. — III. Formacja profesów czasowych. 1. Zakres formacji. 2. Kierownik duchowy. — IV. Formacja ciągła. 1. Zakres formacji. 2. Ważniejsze momenty formacji ciągłej. — Zakończenie.

Wprowadzenie

Formacja zakonna jest procesem, który obejmuje czas od momentu „kiedy ktoś po raz pierwszy zaczyna poważnie myśleć o podjęciu życia zakonnego, aż po jego całkowite wypełnienie w momencie śmierci, gdy zakonnik czy zakonnica spotykają się z Bogiem na zawsze”¹. A zatem całe życie zakonne jest nieprzerwanym procesem formacyjnym, który nigdy się nie kończy w okresie życia doczesnego.

Ogólnie formację zakonną dzieli się na początkową i ciągłą². W zakres formacji początkowej wchodzi prenowicjat, nowicjat i okres formacji czasowej (juniorat). Tak więc głównymi etapami formacji zakonnej są: prenowicjat, nowicjat, okres formacji czasowej i formacja ciągła.

Jeśli chodzi o cel formacji, to Magisterium Kościoła uczy, że jej szczególnym zadaniem — zarówno w fazie początkowej jak i permanentnej — jest „zanurzenie zakonników w doświadczeniu Boga i dopomożenie im w stopniowym doskonaleniu tego doświadczenia we własnym życiu”³. Wskazania dotyczące formacji w instytucach zakonnych stwierdzają, że „pierwszym celem formacji jest umożliwienie kandydatom do życia zakonnego i młodym profesom najpierw odkrycia, a następnie przyswojenia sobie i pogłębienia tego co stanowi tożsamość zakonnika”⁴. Formacja początkowa ma zapewnić „ukształtowanie dostatecznej autonomii pozwa-

¹ Sacred Congregation for Religious and for Secular Institutes, *Document Essential elements in the Church's teaching as applied to institutes dedicated to works of the apostolate* [EE], 31 may 1983, 44, in *Enchiridion Vaticanum* [EV], IX, EDB 1987, 226—228.

² Por. Sacred Congregation for Religious and for Secular Institutes, *Document The contemplative dimension of religious life* [CDRL], 12 august 1980, 17, in EV, VII, 490; Kongregacja Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Wskazania dotyczące formacji w instytucach zakonnych* [DFIR], 2 lutego 1990, Pallottinum, Warszawa 1990, 35, 67, 108.

³ CDRL 17. Por. DFIR 35.

⁴ DFIR 6. Na temat tożsamości zakonnej zob. EE 45.

lającej na dochowanie wierności podjętym zobowiązaniom zakonnym”⁵, natomiast formacja ustawiczna powinna pomóc „w zintegrowaniu sił twórczych w duchu jedności”⁶.

Zobaczymy teraz poszczególne etapy formacji. Zrobimy to w takim zakresie, jak na to pozwalają czasowe ramy referatu i zgodnie ze sprecyzowaniem zawartym w jego tytule, tzn. zwracając szczególną uwagę na formację w nowicjacie. Ogromny zakres materiału pozwoli nam jedynie na bardzo syntetyczne przedstawienie interesującego nas zagadnienia.

I. Prenowicjat

Prenowicjat jest pierwszym etapem formacji zakonnej mającym na celu odpowiednie przygotowanie kandydata do podjęcia życia w nowicjacie. Kościół wyraźnie o tym mówi w Kodeksie Prawa Kanonicznego i w ostatniej Instrukcji dotyczącej formacji zakonnej, kiedy stwierdza, że „Nikt nie może być dopuszczony do nowicjatu bez odpowiedniego przygotowania”⁷.

Tego rodzaju przygotowanie okazuje się konieczne ze względu na sytuację dzisiejszej młodzieży, na naturę powołania zakonnego oraz na wymagania i cele nowicjatu, do którego kandydat prosi o przyjęcie.

1. Sytuacja młodzieży we współczesnym świecie

Sytuacja współczesnej młodzieży, z której wywodzi się większość kandydatów do życia zakonnego, naznaczona jest, w większym lub mniejszym stopniu, „nowoczesnością” właściwą modelowi północno-zachodniemu, który staje się coraz bardziej powszechny „zarówno gdy chodzi o wartości, jak i słabości, a każda kultura wnosi weń swoje poprawki, wynikające z jej specyfiki”⁸. Instrukcja wskazuje niektóre cechy wspólne dzisiejszej młodzieży. Są nimi: wrażliwość na sprawiedliwość, niestosowanie przemocy, pokój; otwartość na braterstwo, przyjaźń i solidarność; troska o jakość życia i ochrona przyrody; pragnienie lepszego świata; angażowanie się w działalność stowarzyszeń politycznych, społecznych, kulturalnych, charytatywnych w celu poprawy położenia ludzkości; popieranie wyzwolenia człowieka od rasizmu, zacofania gospodarczego, wojny, niesprawiedliwości. Postawy te są szczerze i szlachetne, ale nie zawsze wynikają z motywów religijnych, filozoficznych czy społecznych⁹.

Wśród dzisiejszej młodzieży występuje łatwa relatywizacja zasad doktrynalnych i etycznych, dysproporcja pomiędzy poziomem wiedzy

⁵ DFIR 67.

⁶ Tamże.

⁷ Kodeks Prawa Kanonicznego 1983 [KPK 1983], kan. 597, 2; DFIR 42.

⁸ Tamże, 86.

⁹ Por. tamże, 87.

w zakresie nauk świeckich a stopniem dojrzałości psychologicznej i życia chrześcijańskiego, coraz częstszy brak zaznania szczęścia płynącego z życia rodzinnego, wizualne przyswajanie sobie wiedzy, słaby kontakt z książką, bardzo duży brak historycznego wymiaru kultury, rozczarowania spowodowane społeczeństwem konsumpcyjnym, trudne odnalezienie swojego miejsca w świecie i stąd niekiedy uległość przemocy, narkotykom, erotyzmowi¹⁰.

Są wśród młodych także osoby posiadające głęboki zmysł religijny, który jednak wymaga ewangelizacji. Nie brak osób, które prowadzą bardzo przykładne życie chrześcijańskie i odważnie angażują się w pracę apostołską doświadczając przez to czym jest pójście za Chrystusem¹¹.

Taki oto model młodzieży, który przenika i będzie coraz bardziej przenikał do naszej polskiej rzeczywistości, musi uwzględnić jeszcze specyfikę naszej polskiej kultury naznaczonej m. in. skutkami 45-letniego okresu komunistycznego.

2. Zakres przygotowania

Prenowicjat powinien umożliwić kandydatom osiągnięcie takiego stopnia dojrzałości, który jest konieczny do podjęcia decyzji wolnej i odpowiedzialnej, do przyjęcia do nowicjatu i do podjęcia formacji do życia zakonnego. Podstawą takiej dojrzałości jest posiadanie określonego zespołu cech czysto ludzkich i chrześcijańskich¹². Instrukcja wyraźnie stwierdza, że „wiele niepowodzeń w życiu zakonnym można przypisać brakom w tej dziedzinie, nie dostrzeżonym lub nie uzupełnionym”¹³.

Przygotowanie do nowicjatu powinno zatem objąć uzupełnienie formacji ludzkiej i formację religijną.

Kościół przypomina, że „Bóg powołuje człowieka realnego, a jeśli nie ma człowieka, to nie ma też i powołanego”¹⁴. Złożone sytuacje wyływające z życia zakonnego wymagają osobowości ludzkiej wystarczająco rozwiniętej. Formacja ludzka winna zapewnić naturalny rozwój kandydata, „aby ukierunkowanie zakonne nie zastępowało człowieka, ale go powoli przenikało i oczyszczało”¹⁵. Dojrzałość ludzka, do której powinna zmierzać formacja ludzka, jest nie tylko wymogiem życia zakonnego, ale przede wszystkim wymogiem życia chrześcijańskiego: należy ją uważać jako „podstawę do pełnego rozwoju nadprzyrodzonego”¹⁶.

Wśród istotnych elementów formacji typowo ludzkiej należy podkreślić

¹⁰ Por. tamże, 88.

¹¹ Por. tamże, 87.

¹² Por. tamże, 33.

¹³ Tamże.

¹⁴ Sacra Congregazione per l'Educazione Cattolica, *Orientamenti educativi per la formazione al celibato sacerdotale*, 11 aprile 1984, 19 b. in EV, V, 203.

¹⁵ Tamże, 19 c, in EV, V, 203.

¹⁶ Tamże.

wartości ludzkie i cnoty naturalne, na których ma być wznoszona budowla doskonałości ewangelicznej. Zanim ktoś stanie się dobrym zakonnikiem, musi najpierw stać się — jak to podkreśla Pius XII — *in ordinariis et cotidianis rebus perfectus homo*¹⁷.

Formacja religijna, chrześcijańska, opiera się na formacji ludzkiej. Kandydat do nowicjatu powinien posiadać pewien stopień kultury religijnej. Często będzie on potrzebował pogłębionej katechezy, która pozwoli mu: poznać podstawowe wymagania życia chrześcijańskiego; nabyć głębszego sensu życia chrześcijańskiego; nabyć, wyjaśnić i umocnić swoje przekonania; ugruntować swoje powołanie w planie Bożym¹⁸. Istotne elementy formacji religijnej powinny objąć: ożywienie i umocnienie wiary; wprowadzenie w życie modlitwy, w liturgię, w życie wspólne; pogłębienie wartości sakramentów i tajemnicy powołania; poznanie życia duchowego; zapoznanie się z wartościami i wymogami życia zakonnego, z instytutem zakonnym i jego życiem. To wszystko stanowi podstawę autentycznej formacji zakonnej, która rozpoczyna się w nowicjacie¹⁹.

3. Czas trwania, forma i miejsce przygotowania

Instrukcja nie określa czasu trwania prenowicjatu: pozostawia to prawu własnemu. Stwierdza jedynie, że taki czas musi być²⁰, że można go bez obawy przedłużać, ale tylko na tyle na ile to jest konieczne²¹.

Dopuszcza się różne formy relacji prenowicjatu, a przykładowo wymienia się tylko cztery: przyjęcie do wspólnoty instytutu, jednak bez pełnego uczestnictwa w jej życiu; okresowe kontakty z instytutem; okresowe kontakty z jednym z przedstawicieli instytutu; życie wspólne w domu przeznaczonym dla kandydatów²². Instrukcja zaznacza, że ważniejsza od konkretnych form organizacyjnych jest osobista opieka nad kandydatem²³.

Jeśli chodzi o miejsce przygotowania, to Instrukcja zaleca, aby nie była nim wspólnota nowicjatu²⁴.

¹⁷ Pius XII, *Allocutio Magis quam*, 21 septembris 1951, in *Acta Apostolicae Sedis* 43 (1951) 735.

¹⁸ Por. J. Aubry, *Le tappe della formazione*, in *La formazione oggi*, Libreria Editrice Rogate, Roma 1983, 137; S. Ara, *La renovación acomodada de la formación para la vida religiosa capuchina*, en *Laurentianum* 10 (1969) 159; G. F. Regatillo, *Formación para la vida religiosa*, en *Sal Terrae* 19 (1969) 133; R. Zavalloni, *Aspetti psico-pedagogici della formazione*, in *Vita religiosa* 5 (1969) 128.

¹⁹ Por. W. Kiwior, *I requisiti soggettivi per l'ammissione al noviziato nell'attuale legislazione canonica (cc. 597 e 642)*, in *Commentarium pro Religiosis* 69 (1988) 343—344.

²⁰ Por. DFIR 42.

²¹ Por. tamże, 43.

²² Por. tamże, 44.

²³ Por. tamże.

²⁴ Por. tamże.

4. Bezpośrednia opieka nad kandydatami

Bezpośrednią opiekę nad kandydatami sprawują zakonnik lub zakonnicy wyznaczeni przez przełożonego, posiadający potrzebne kwalifikacje do powierzonego im zadania. Mają oni współpracować z mistrzem nowicjatu²⁵.

Prenowicjat zatem, którego organizacja (sposób, przedmiot, czas trwania, miejsce, środki, program, wychowawcy) powinna być określona przez prawo własne, ma na celu uzupełnienie u kandydata formacji ludzkiej i podstawowego poziomu kultury ogólnej; zapewnienie formacji religijnej; umożliwienie osiągnięcia koniecznego stopnia dojrzałości ludzkiej i chrześcijańskiej; osiągnięcie równowagi uczuciowej, zwłaszcza równowagi płciowej; oczyszczenie i sprostowanie motywacji; rozpoznanie powołania; lepsze poznanie siebie i instytutu zakonnego; zweryfikowanie własnych zdolności w świetle wymagań i misji specyficznego charyzmatu danego instytutu zakonnego, zapewnienie warunków w celu podjęcia decyzji w pełni wolnej, autentycznej i odpowiedzialnej; umożliwienie stopniowego dostosowania psychologicznego i duchowego do życia w nowicjacie. Instytut zakonny winien zapewnić czas i środki, wykwalifikowanych zakonników oraz winien rozpoznać powołanie kandydata, zweryfikować wymogi stawiane w przyjęciu do nowicjatu, wydać osąd o stosowności przyjęcia go do nowicjatu²⁶.

Aby prenowicjat mógł osiągnąć te cele, powinien odznaczać się personalizacją formacji, strukturami zapewniającymi wolny wybór, zastosowaniem odpowiednich środków pedagogicznych i duchowych, dokonaniem weryfikacji wymogów stawianych kandydatom w przyjęciu do nowicjatu²⁷.

II. Nowicjat

Nowicjat, jako podstawowa struktura życia konsekrowanego, jest okresem pełnego wprowadzenia do życia zakonnego²⁸, poprzez który nowicjusze zmierzają do lepszego poznania powołania właściwego danemu instytutowi, doświadczenia jego sposobu życia, uformowania umysłu

²⁵ Por. tamże.

²⁶ Por. DFIR 33, 42—44, 89. Por. także: R. Zavalloni, *Aspetti psico-pedagogici della formazione*, in *Vita Religiosa* 5 (1969) 128; J. Aubry, *Le tappe della formazione*, in *La formazione oggi*, 137—138; C. Gorrichio, *Instrucción sobre la renovación acomodada de la formación para la vida religiosa*, in *Vida Religiosa* 26 (1969) 141; W. Kiwior, *I requisiti soggettivi per l'ammissione al noviziato nell'attuale legislazione canonica (cc. 597 e 642)*, in *Commentarium pro Religiosis* 69 (1988) 344.

²⁷ Por. W. Kiwior, *I requisiti soggettivi per l'ammissione al noviziato nell'attuale legislazione canonica (cc. 597 e 642). Excerpta ex dissertatione ad Lauream in Utroque Iure in Pontificia Universitate Lateranensis, Pontificia Università Lateranense*, Roma 1988, 112—115.

²⁸ Por. *Sacra Congregatio pro Religiosis et Institutis Saecularibus, Instructio Renovations causam* [RC], 6 ianuarii 1969, 4, in *EV*, III, 391; DFIR 45.

i serca jego duchem i potwierdzenia swoich intencji i zdatności²⁹. Nowicjat jest niezastąpionym i uprzywilejowanym okresem formacji³⁰, ponieważ w nim nowicjusz — poprzez specyficzny styl życia właściwy danemu instytutowi — zaczyna nadawać „formę” swojej osobistej odpowiedzi na powołanie Chrystusa.

1. Przyjęcie do nowicjatu

Przyjęcie do nowicjatu powinno nastąpić we właściwym czasie, tzn. wtedy, kiedy „zdoła się wyrobić zdecydowaną opinię na temat osoby kandydata i nadziei, jakie można z nim wiązać”³¹.

Instrukcja przypomina, że przy przyjmowaniu do nowicjatu „należy skrupulatnie przestrzegać kanonicznych warunków godziwości i ważności zarówno w odniesieniu do kandydata jak i w odniesieniu do kompetentnej władzy decydującej o przyjęciu. Ich spełnienie pozwoli w przyszłości uniknąć licznych przykrych konsekwencji”³².

Jeśli chodzi o władzę zakonną przyjmującą do nowicjatu to Kodeks Prawa Kanonicznego w kanonie 641 postanawia, że „prawo przyjmowania kandydatów do nowicjatu należy do wyższych przełożonych, zgodnie z własnym prawem”. Ponieważ do wyższych przełożonych — na mocy kanonu 620 — należą ci, „którzy kierują całym instytutem lub jego prowincją, czy inną zrównaną z nią częścią lub domem niezależnym, oraz ich zastępcy”, dlatego prawo własne musi określić: 1. który z wyższych przełożonych przyjmuje do nowicjatu i w jaki sposób; 2. władzę wikariuszy; 3. delegacje w poszczególnych wypadkach, jednak nie ogólne; 4. interwencje rad lub kapituł albo innych organów wraz z odpowiednią właściwością ich głosu³³.

Jeśli natomiast chodzi o kandydata przyjmowanego do nowicjatu, to musi on spełniać następujące warunki: być katolikiem; kierować się właściwą intencją; posiadać przymioty wymagane przez prawo powszechne i własne danego instytutu; nie być związanym żadną przeszkodą; posiadać odpowiednie przygotowanie³⁴.

Wśród przymiotów wymaganych prawem powszechnym Kodeks Prawa Kanonicznego wylicza cztery: wymagany wiek, zdrowie, odpowiedni charakter i wystarczające przymioty dojrzałości, konieczne do podjęcia

²⁹ Por. KPK 1983, kan. 646; Jesus M. Alday, *Noviciado*, en Diccionario Teológico de la Vida Consagrada, dir. A. Aparicio Rodríguez y J. Canals Casas, Publicaciones Claretianas, Madrid 1989, 1155.

³⁰ Por. RC 4.

³¹ DFIR 43.

³² Tamże, 49.

³³ Por. D. J. Andres, *El derecho de los religiosos*, Publicaciones Claretianas y Commentarium pro Religiosis, Madrid—Roma 1982², 255; *Código de Derecho Canónico: edición bilingüe comendada*, dir. de L. De Echeverría, BAC, Madrid 1983, 336.

³⁴ Por. KPK 1983, kan. 597.

życia właściwego danemu instytutowi³⁵. Instrukcja dodaje jeszcze jeden bardzo ważny przymiot: zdolność do życia we wspólnocie, pod władzą przełożonych danego instytutu³⁶.

Odnośnie przeszkód przewidzianych prawem powszechnym Kodeks Prawa Kanonicznego postanawia, że „nieważnie jest przyjęty do nowicjatu: kto nie ukończył jeszcze 17 lat; małżonek w czasie trwania małżeństwa; kto jest aktualnie związany świętym węzłem z jakimś instytutem życia konsekrowanego albo przynależy do jakiegoś stowarzyszenia życia apostolskiego, z zachowaniem przepisu kan. 684; kto wstępuje do instytutu pod wpływem przymusu, ciężkiej bojaźni albo kto został przyjęty przez przełożonego działającego pod takim samym wpływem; kto zataił swe włączenie do jakiegoś instytutu życia konsekrowanego lub stowarzyszenia życia apostolskiego”³⁷. Ponadto „prawo własne może ustanowić jeszcze inne przeszkody unieważniające przyjęcie do nowicjatu albo dołączyć inne warunki”³⁸.

Oprócz tego prawo powszechne postanawia, że nie należy przyjmować do nowicjatu duchownych diecezjalnych bez porozumienia się z ich własnym ordynariuszem, jak również kandydatów obciążonymi długami, których nie są w stanie spłacić³⁹.

Kandydat do nowicjatu powinien przedstawić świadectwo chrztu, bierzmowania oraz zaświadczenie o stanie wolnym. Jeśli kandydat jest duchownym, albo był już przyjęty do innego instytutu życia konsekrowanego lub do stowarzyszenia życia apostolskiego albo do seminarium, wówczas wymagane jest zaświadczenie odnośnego ordynariusza miejsca, wyższego przełożonego instytutu lub stowarzyszenia lub rektora seminarium⁴⁰. Prawo własne może wskazać jeszcze inne świadectwa mające na celu stwierdzenie zdatności i wolności od przeszkód, a przełożeni — jeśli uznają to za konieczne — mogą prosić o inne jeszcze informacje⁴¹.

W przypadku kandydatów na diakonów i kapłanów trzeba zaraz upewnić się czy nie posiadają jakiejś nieprawidłowości do przyjęcia w przyszłości święceń⁴².

³⁵ Por. tamże, kan. 642.

³⁶ Por. DFIR 43.

³⁷ KPK 1983, kan. 643, 1.

³⁸ Tamże, kan. 643, 2.

³⁹ Por. tamże, kan. 644.

⁴⁰ Por. tamże, kan. 645, 1—2.

⁴¹ Por. tamże, kan. 645, 3—4.

⁴² *Kodeks Prawa Kanonicznego* w kanonach 1041 oraz 1047, 1, 2 i 3 postanawia: „Dó przyjęcia święceń nieprawidłowymi są: 1° kto podlega jakiegokolwiek formie amencji lub innej chorobie psychicznej, na skutek której — po zasięgnięciu opinii biegłych — jest uważany za niezdolnego do właściwego wykonywania posługi; 2° kto popełnił przestępstwo apostazji, herezji lub schizmy; 3° kto usiłował zawrzeć małżeństwo, nawet tylko cywilne, bądź sam związany węzłem małżeńskim albo święceniami lub wieczystym publicznym ślubem czystości, bądź też z kobietą związaną ważnym małżeństwem lub takim samym ślubem; 4° kto popełnił dobrowolne zabójstwo albo spowodował spędzenie płodu, gdy skutek nastąpił, oraz wszyscy pozytywnie współdziałający; 5° kto poważnie

2. Czas i miejsce nowicjatu

W sprawach czasu i miejsca nowicjatu należy zastosować się do przepisów Prawa Kanonicznego⁴³. Przepisy te są uściśnione w prawie własnym poszczególnych instytutów zakonnych.

Instrukcja zwraca w tym względzie uwagę przełożonych wyższych i osób odpowiedzialnych za formację na kilka spraw, a mianowicie:

1. Biorąc pod uwagę obecne okoliczności życia, należy zapewnić nowicjuszom dostateczne warunki równowagi, które umożliwiłyby im w okresie nowicjatu głęboki i spokojny wzrost duchowy. Nowicjusze potrzebują „ćwiczenia się w długotrwałej modlitwie, w samotności i milczeniu”⁴⁴ i dlatego mogą odczuwać większą potrzebę oddalenia się od świata niż pójścia do świata. Potrzeba ta nie wynika wyłącznie z motywów subiektywnych.

2. Miejsce i czas nowicjatu należy zorganizować w taki sposób, „aby nowicjusze mogli w nim znaleźć klimat sprzyjający głębokiemu zakorzenieniu się w życiu z Chrystusem”⁴⁵. Jest to możliwe w przypadku oderwania się od siebie, od tego wszystkiego co w świecie sprzeciwia się Bogu, jak również od wartości świata, które — jak uczy Sobór Watykański II — „posiadają niewątpliwie wielką wartość”⁴⁶. Stąd stanowczo odradza się odbywanie nowicjatu we wspólnotach włączonych w środowisko ubogie: „wymagania formacji — stwierdza Instrukcja — winny przeważać nad pewnymi względami apostolskimi włączenia się w środowisko ubogie”⁴⁷.

3. Odradza się odbywania nowicjatu w środowisku i kulturze obcym pochodzeniu i językowi ojczystemu nowicjuszy. Instrukcja wyraźnie stwierdza: „lepsze są nowicjaty małe, ale zakorzenione w danej kulturze”⁴⁸. W przeciwnym wypadku powstają liczne problemy, m. in.: trudności w doprowadzaniu do zrównoważenia osobowości, trudności w relacjach

i z rozmysłem zranił siebie lub innego albo usiłował odebrać sobie życie; 6° kto wykonał akt święceń zarezerwowany mającym święcenia biskupie lub prezbiteratu, albo nie mając tych święceń, albo nie mając go wykonać na skutek zakazu wynikającego z jakiejś kary kanonicznej deklarowanej lub wymierzonej” (kan. 104).

„1. Jedynie Stolica Apostolska może dyspensować od wszystkich nieprawidłowości, jeśli fakt, na którym się opierają, został wprowadzony na forum sądowe. 2. Jej również jest zarezerwowane dyspensowanie od następujących nieprawidłowości i przeszkód do przyjęcia święceń: 1° od nieprawidłowości, wpływających z publicznych przestępstw, o których w kan. 1041, nn. 2 i 3; 2° od nieprawidłowości z przestępstwa, czy to publicznego, czy tajnego, o którym w kan. 1041, n. 4” (kan. 1047, 1—2).

Od nieprawidłowości, które nie są zarezerwowane Stolicy Apostolskiej, może dyspensować ordynariusz (cf KPK 1983, kan. 1047, 4).

⁴³ KPK mówi o tym w kanonach 647—649 oraz 653, 2.

⁴⁴ DFIR 50.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen Gentium*, 46 b, in EV, 1, 222.

⁴⁷ DFIR 28. Por. tamże, 50.

⁴⁸ Tamże, 47.

pomiędzy nowicjuszami a mistrzem nowicjuszy, trudności we wzajemnym porozumieniu się, ryzyko przyjęcia fałszywych powołań, przeoczenie fałszywych motywacji⁴⁹.

Instrukcja opowiada się za wspólną formacją nowicjacką dla braci i dla kandydatów do diakonatu i kapłaństwa. Co więcej, zauważa, że niekiedy może być ona nawet wymogiem specyficznego charyzmatu instytutu. Pozytywnym skutkiem wspólnej formacji jest jakość i całościowość ujęcia formacji doktrynalnej braci i włączenie ich we wspólnotę⁵⁰.

3. Program

Pomimo tego, iż program formacji w nowicjacie winien być określony przez własne prawo instytutu⁵¹, Instrukcja, idąc za Kodeksem Prawa Kanonicznego, wskazuje kilka dziedzin, które muszą być uwzględnione we formacji nowicjuszy. Są nimi: 1. zdobycie cnót ludzkich i chrześcijańskich; 2. wprowadzenie na drogę pełniejszej doskonałości przez modlitwę i samozaparcie; 3. wprowadzenie w kontemplowanie tajemnicy zbawienia, w czytanie i rozważanie Pisma świętego; 4. przygotowanie do kultu Bożego sprawowanego w liturgii; 5. wprowadzenie w praktykę rad ewangelicznych i ukazanie doskonałości i możliwości wieczystego zobowiązania się do służby Bożej; 6. zapoznanie się z charakterem, historią i życiem własnego instytutu; 7. przepajanie miłością do Kościoła i jego pasterzy⁵².

Należy zauważyć, że pełne wprowadzenie do życia zakonnego w nowicjacie nie może być utożsamiane ze zwykłym nauczaniem. Wykracza ono daleko poza zwykłe dostarczenie wiadomości w ramach ducha i charakteru każdego instytutu i obejmuje:

1. wprowadzenie w głębokie i żywe poznanie Chrystusa i Jego Ojca w oparciu o lekturę i medytację Pisma świętego, sprawowanie liturgii, modlitwę osobistą i czytanie duchowne;
2. wprowadzenie w misterium paschalne Chrystusa poprzez wyrzeczenie się siebie, które dokonuje się przede wszystkim poprzez praktykę rad ewangelicznych, ewangeliczną ascezę, odważne przyjęcie tajemnicy Krzyża;
3. wprowadzenie w braterskie życie ewangeliczne, w którym pogłębia się wiara i wyraża miłość;
4. wprowadzenie w historię, misję i duchowość instytutu. W tym celu, w przypadku instytutów oddanych działalności apostołskiej, prawo powszechne przewiduje m. in. okresy praktyki apostołskiej, podejmowanej poza wspólnotą nowicjatu, zgodnie z przepisami prawa⁵³. Ich celem jest stopniowe nabywanie harmonijnej jedności pomiędzy kontemplacją i działalnością apostołską⁵⁴.

⁴⁹ Por. tamże, 47, 98.

⁵⁰ Por. tamże, 102.

⁵¹ KPK 1983, kan. 650, 1.

⁵² DFIR 46; KPK 1983, kan. 652, 2.

⁵³ Por. tamże, 648, 2.

⁵⁴ Por. DFIR, 47, 17—18.

4. Mistrz nowicjatu i jego współpracownicy

Kodeks Prawa Kanonicznego postanawia, że „kierowanie nowicjuszami, pod zwierzchnictwem wyższych przełożonych, jest zarezerwowane mistrzowi nowicjuszy”⁵⁵. W razie potrzeby można mu jednak przydzielić do pomocy współpracowników, którzy podlegają mu w zakresie programu formacji i kierowania nowicjatem. Winni oni działać jednomyślnie. Wszyscy wychowawcy, a przede wszystkim mistrz nowicjatu, powinni być wolni od wszelkich innych obowiązków, które mogłyby im przeszkodzić w owocnym i stałym wypełnianiu ich zadań⁵⁶.

Do zadań mistrza nowicjuszy i jego współpracowników należy: rozpoznać autentyczność powołania nowicjuszy do życia zakonnego; pomagać im we właściwym prowadzeniu osobistego dialogu z Bogiem; towarzyszyć im na drogach Bożych poprzez bezpośredni i osobisty dialog; czuwać nad tym, aby mieli oni zapewnioną pomoc kierownika duchowego; dostarczać im solidnych wiadomości z zakresu doktryny i praktyki; stopniowo weryfikować i oceniać przebytą przez nich drogę; osądzić, czy posiadają oni przymioty wymagane przez Kościół i przez instytut; formować ich stopniowo do prowadzenia życia doskonałego właściwego danemu instytutowi⁵⁷.

Mistrz nowicjuszy i jego współpracownicy powinni być dobrze przygotowani do spełniania swoich zadań i powinni odznaczać się określonymi przez Kościół przymiotami, którymi są: dobra znajomość katolickiej nauki dotyczącej wiary i obyczajów; intuicja i postawa otwarta; pogłębiona znajomość Boga i świata; mądrość wynikająca z uważnego i długotrwałego wsłuchiwanie się w Słowo Boże; umiłowanie liturgii i zrozumienie jej roli w wychowywaniu duchowym i eklezjalnym; odpowiednia kompetencja w zakresie kultury; posiadanie czasu i dobrej woli pozwalające zająć się osobiście każdym kandydatem, a nie tylko grupą; pogoda ducha, dyspozycyjność, cierpliwość, wyrozumiałość, prawdziwa miłość⁵⁸.

Nowicjat jest miejscem posługi mistrza nowicjatu⁵⁹. Skuteczność tej posługi będzie uzależniona od tego, czy nowicjusze dobrowolnie i w pełni otworzą przed nim swoje serce. Magisterium Kościoła apeluje do nowicjuszy, aby — świadomi własnej odpowiedzialności za skierowane do nich przez Boga osobiste wezwanie — czynnie współdziałali ze swoim mistrzem w celu dania łasce powołania wiernej odpowiedzi⁶⁰. Mając to na uwadze Instrukcja przypomina, że nowicjusz należący poprzednio do jakiegoś ruchu w Kościele „nie może być równocześnie zależny od kogoś spoza instytutu”⁶¹.

⁵⁵ KPK 1983, kan. 650, 2; DFIR 52.

⁵⁶ Por. KPK 1983, kan. 651, 2—3; DFIR 52, 32.

⁵⁷ Por. tamże, 52, 30; KPK 1983, kan. 651, 1.

⁵⁸ Por. CDRL 20; KPK 1983, kan. 652, 1.

⁵⁹ Por. DFIR 52.

⁶⁰ Por. tamże, 29, 52.

⁶¹ Tamże, 93.

Obowiązek ścisłej współpracy z mistrzem nowicjatu spoczywa również na księżach diecezjalnych, zakonnikach z innych instytutów oraz osobach świeckich, którzy w nowicjacie sprawują sakrament pojednania lub nauczają. Ma się to jednak dokonywać z wielką dyskrecją z obu stron⁶².

Troska o formację nowicjuszy spoczywa wreszcie na wszystkich członkach instytutu i wyraża się w przykładzie życia i modlitwie⁶³.

Mistrz nowicjatu powinien pamiętać, że same środki psychologiczno-pedagogiczne nie są w stanie zastąpić autentycznego kierownictwa duchowego⁶⁴ i że formacja winna być personalistyczna, tzn. powinna dostosować treść i metodę do sytuacji i możliwości każdego nowicjusza⁶⁵.

Jeżeli chodzi o współpracę międzyzakonną w dziedzinie formacji w okresie nowicjatu, to Instrukcja postanawia, że „nowicjusze mogą jedynie korzystać z okresowych usług, bowiem wspólnota w ścisłym znaczeniu nowicjacka musi być wspólnotą jednorodną i własną każdego instytutu”⁶⁶.

5. Praca zawodowa w okresie nowicjatu

Instrukcja zajęła się tym zagadnieniem ze względu na przypadki podejmowania pracy zawodowej podczas drugiego roku nowicjatu przez nowicjuszy, którzy przed wstąpieniem do nowicjatu, pracując zawodowo, poprosili o roczny urlop „z przyczyn osobistych”. Podjęcie pracy podczas drugiego roku nowicjatu pod pozorem działalności apostolskiej chroni ich przed utratą pracy, i w konsekwencji przed bezrobociem, na wypadek powrotu do świata.

Stolica Apostolska, biorąc pod uwagę wspomniane okoliczności, daje w tej sprawie następującą zasadę: jeżeli instytut zakonny posiada dwuletni nowicjat, wówczas nowicjusze mogą podjąć pracę zawodową w pełnym wymiarze pod następującymi warunkami: 1. praca ta rzeczywiście odpowiada celowi apostolskiemu instytutu; 2. zostaje podjęta w okresie drugiego roku nowicjatu i odpowiada wymaganiom przewidzianym w kanonie 648, 2, tzn. że przyczynia się do uzupełnienia formacji nowicjuszy do życia w instytucie i faktycznie stanowi działalność apostolską⁶⁷.

Okres formacji nowicjackiej jest bardzo ważny dla dalszej formacji. Dlatego przełożeni wyżsi, osoby odpowiedzialne za formację, a przede wszystkim sami nowicjusze powinni pamiętać o przestrodze, jaką daje Pius XI: „Neque tirones unquam obliviscantur, quales in novitiatu fuerint, tales se in reliquum vitae tempus futuros, et supplendi posterius renovato animo tirocinii, si semel modico aut nullo fructu illud egerint, spem esse plerumque inanissimam”⁶⁸.

⁶² Por. tamże, 52.

⁶³ Por. tamże, 53.

⁶⁴ Por. tamże, 52.

⁶⁵ Por. tamże, 51.

⁶⁶ Tamże, 100.

⁶⁷ Por. tamże, 48.

⁶⁸ Pius XI, *Epistula De vitae religiosae ratione*, 19 martii 1924, in X. Ochoa, *Leges Ecclesiae*, I, Commentarium pro Religiosis, Roma 1966, col. 666.

Po upływie nowicjatu, odbytego zgodnie z przepisami prawa powszechnego i własnego, jeśli nowicjusz poprosi o dopuszczenie go do profesji zakonnej i zostanie uznany za zdatnego, należy dopuścić go do złożenia ślubów zakonnych na okres przewidziany we własnym prawie⁶⁹.

Instrukcja przypomina o konieczności ścisłego przestrzegania wszystkich postanowień prawnych dotyczących warunków ważności i czasu trwania profesji czasowej i wieczystej⁷⁰.

III. Formacja profesów czasowych

Formacja nowicjacka, będąca wprowadzeniem w pełne życie zakonne, wymaga „dalszej kontynuacji, pogłębienia, uzupełnienia i ujednolicenia”⁷¹ i dlatego w okresie profesji czasowej „zakonnicy winni zbierać owoce poprzednich etapów i dalej wzrastać w zakresie ludzkim i duchowym poprzez odważne praktykowanie tego, do czego się zobowiązali”⁷². Bardzo ważną rzeczą jest utrzymanie dynamizmu duchowego wyniesionego z nowicjatu w celu sprostania ewentualnym dezorientacjom, oschłościom i kryzysom spowodowanym nowymi i nieprzewidzianymi sytuacjami. W procesie ciągłego dojrzewania zakonnik powinien zachować jedność zamierzeń i życia przygotowując się do profesji wieczystej⁷³.

Biorąc to wszystko pod uwagę Kościół postanawia, że „we wszystkich instytutach po pierwszej profesji ma być realizowane kształcenie wszystkich członków, zmierzających do prowadzenia pełniej życia właściwego danym instytutom oraz coraz doskonalszej realizacji jego misji”⁷⁴.

Należy przyznać, że takie postanowienie Magisterium Kościoła wymaga przede wszystkim zmiany mentalności i rewizji instytucji oraz programów formacyjnych. Warto też zauważyć, że postanowienie odnosi się do wszystkich instytutów. Ich zadaniem jest zapewnienie wszystkim swoim zakonnikom — kandydatom do diakonatu i kapłaństwa oraz braciom — odpowiedniej formacji, aby mogli z pełną dojrzałością zrealizować życie i misje instytutów. Niełatwo jest znaleźć w okresie poprzedzającym Sobór Watykański II dokumenty, które mówiłyby o formacji do życia zakonnego mając na uwadze braci, zwłaszcza w instytutach kleryckich. Mówiąc o formacji odnoszono się wówczas przeważnie lub wyłącznie do formacji zakonników — kandydatów do święceń, kładąc nacisk na kapłaństwo, studia i przygotowanie duchowe⁷⁵. Bracia zakonnicy, przeważnie zaraz po pierwszej profesji, byli przeznaczani do różnych prac bez zatroszczenia się o ich dalszą formację. Obserwacja wykazuje, że takie sytuacje nadal się

⁶⁹ Por. KPK 1983, kan. 653 i 655.

⁷⁰ Por. DFIR 57.

⁷¹ E. Gambari, *Il prosequimento della formazione dopo il noviziato*, in AA. VV., *Formazione alla vita religiosa*, Roma 1983, 198.

⁷² DFIR 59.

⁷³ Por. tamże, 59.

⁷⁴ KPK 1983, kan. 659, 1; DFIR 58.

⁷⁵ Por. S. Bisignano, *Formación*, en DTVC, 732.

powtarzają, co dowodzi, że długi okres praktyki, która stała się zwyczajem, opiera się zmianom pomimo bardzo jasnych przepisów Kościoła, który m. in. postanawia, że w okresie formacji ponowicjackiej „członkom nie należy powierzać obowiązków i funkcji, które by w niej przeszkadzały”⁷⁶. Każdy instytut zakonny, w ramach własnego prawa, ma obowiązek określić program i czas trwania formacji ponowicjackiej, uwzględniając potrzeby Kościoła oraz warunki ludzi i czasu zgodnie ze swoim celem i charakterem⁷⁷. Na każdym z nich spoczywa poważna odpowiedzialność stworzenia każdemu profesowi czasowemu warunków sprzyjających rzeczywistemu wzrostowi w oddaniu się Bogu⁷⁸. Wśród nich należy wymienić: odpowiednich przełożonych⁷⁹; zakonnik odpowiedzialnego za formację profesów czasowych⁸⁰; kompetentnych wychowawców⁸¹; żywotną wspólnotę formacyjną, która powinna być większa niż wspólnota nowicjatu, gdyż wówczas może oferować lepsze warunki formacji⁸².

Okres formacji ponowicjackiej powinien trwać co najmniej trzy lata⁸³.

1. Zakres formacji

Charakter i ogólny zarys formacji profesów czasowych określone są w następujący sposób: „Formacja winna być systematyczna, przystosowana do zdolności członków, duchowa i apostołska, naukowa i praktyczna, uwieńczona także, jeśli to jest wskazane, uzyskaniem odpowiednich tytułów, tak kościelnych jak i świeckich”⁸⁴. Kościół, stawiając tak wysokie wymagania, ma na uwadze konieczność formacji zakonnej odpowiadającej oczekiwaniom i potrzebom współczesnego świata. Program formacji ponowicjackiej powinien obejmować m. in.:

1. podstawową formację filozoficzną⁸⁵;
2. formację teologiczną, w której należy podkreślić teologię biblijną i dogmatyczną, teologię duchowości i pastoralną, a w szczególności pogłębienie doktrynalne życia konsekrowanego i charyzmatu instytutu. Ponadto należy wziąć także pod uwagę historię, liturgie, prawo kanoniczne i inne⁸⁶;
3. formację apostołską, która powinna dokonywać się poprzez „zaangażowanie apostołskie i coraz większy udział w życiu Kościoła

⁷⁶ KPK 1983, kan. 660 2; DFIR 58.

⁷⁷ Por. KPK 1983, kan. 659, 2; DFIR 58.

⁷⁸ Por. tamże, 60.

⁷⁹ Por. tamże, 4, 27, 63, 95; Sacra Congregatio pro Religiosis et Institutis Saecularibus et Sacra Congregatio pro Episcopis, Notae directivae *Mutuae relationes* [MR], 14 maii 1978, 13 a, in EV, VI, 453; KPK 1983, kan. 618—619.

⁸⁰ Por. DFIR 60.

⁸¹ Por. tamże, 60, 30—32.

⁸² Por. tamże, 60.

⁸³ Por. tamże,

⁸⁴ KPK 1983, kan. 660, 1; DFIR 58.

⁸⁵ Por. DFIR 61.

⁸⁶ Por. tamże.

i społeczeństwa, zgodnie z charyzmatem instytutu oraz zależnie od indywidualnych uzdolnień i aspiracji”⁸⁷;

4. formację specjalistyczną realizowaną poprzez studia odpowiadające wymogom planów apostołskich zgodnie z potrzebami Kościoła⁸⁸.

W kształtowaniu programu i nauczaniu należy unikać kumulowania różnych dyscyplin i kursów⁸⁹.

Formacja profesów czasowych może się dokonywać w ośrodkach międzyzakonnych, przy czym — aby była ona harmonijna i pełna — musi być uzupełniona przez własną formację każdego instytutu⁹⁰.

Instrukcja zwraca szczególną uwagę na formację do życia wspólnego, właściwego powołaniu danego instytutu, wskazując na konsekwencje z tego wypływające⁹¹ i przypomina profesom czasowym, że duszpasterstwo nie jest ich podstawowym zadaniem ani w okresie formacji ani w dalszym ich życiu⁹².

2. Kierownik duchowy

Kierownik duchowy, z którego pomocy zakonnicy powinni korzystać przez całe życia, odgrywa szczególną rolę w okresie formacji ponowicjacyjnej. Instrukcja, w oparciu o poprzednie dokumenty Kościoła, daje w tej sprawie następujące wskazania:

1. zakonnicy powinni mieć możliwość korzystania z pomocy kierownika duchowego w zakresie wewnętrznym, i to niekoniecznie w ramach sakramentu pojednania;
2. każdy instytut zakonny powinien posiadać własnych kompetentnych wykwalifikowanych i wyznaczonych kierowników duchowych;
3. w domach, w których przebywają profesie czasowi, powinien być wyznaczony z urzędu przynajmniej jeden zakonnik służący duchową radą współbraciom;
4. kierownictwo duchowe nie może być zastąpione środkami psychologiczno-pedagogicznymi;
5. zasadniczym zadaniem kierownika duchowego jest: rozpoznanie działania Bożego, prowadzenie zakonnika drogami Bożymi, zasilanie życia zdrową doktryną i praktyką modlitwy, dokonywanie oceny przebytej przez profesa drogi⁹³.

Okres formacji czasowej przygotowuje zakonnika do złożenia profesji wieczystej. Magisterium Kościoła zaleca jednak, by profesja wieczysta była poprzedzona bezpośrednim i bardziej intensywnym przygotowaniem z wyłączeniem normalnych zajęć⁹⁴.

⁸⁷ Tamże, 62.

⁸⁸ Por. MR 26; DFIR 65.

⁸⁹ Por. tamże, 61.

⁹⁰ Por. tamże, 99.

⁹¹ Por. tamże, 60.

⁹² Por. tamże, 62.

⁹³ Por. tamże, 63.

IV. Formacja ciągła

Formacja zakonna nie kończy się z chwilą złożenia profesji wieczystej, lecz trwa przez całe życie. Odpowiedzialność za nią spoczywa na poszczególnych zakonnikach, przełożonych i instytucie zakonnym. Obowiązkiem zakonników jest gorliwe kontynuowanie przez całe życie swojej formacji duchowej, naukowej i praktycznej, a przełożeni powinni im zapewnić w tym celu środki i czas⁹⁵. Instytut zaś ma obowiązek przygotowania i realizowania programu tejże formacji uwzględniając w nim wszystkich członków⁹⁶.

Głównym celem formacji ciągłej jest ustawiczny i ogólny wzrost zakonnika zmierzającego do pełnego przeżywania swego poświęcenia się Bogu poprzez misję powierzoną mu przez Kościół, do pełnej realizacji siebie w Chrystusie poprzez charyzmat założyciela⁹⁷.

Ustawicznego wzrastania, rozpoznawania, otwartości na Ducha w dyspozycyjności i zdecydowaniu domagają się: powołanie Boże, funkcja życia zakonnego w Kościele i w świecie, jakoś życia konsekrowanego, weryfikacja wierności Bogu, uległość Duchowi Świętemu, uważne spojrzenie na okoliczności, wrażliwe i przezorne spojrzenie na znaki czasu, wola włączenia się w zadania Kościoła, dyspozycyjność w podporządkowaniu się hierarchii, odwaga w podejmowaniu inicjatyw, stałość w poświęceniu się dla innych, pokora w znoszeniu przeciwności, życie wspólne, rzeczywiste uczestnictwo i współodpowiedzialność za życie w instytucie, efektywna możliwość odpowiedzenia wezwaniu współczesnego świata poprzez twórczość i odwagę, pomyślna przyszłość instytutów zakonnych⁹⁸.

Instrukcja zauważa, że formacja ustawiczna pomaga zakonnikowi „zintegrować w duchu wierności jego siły twórcze”⁹⁹, strzeże przed skostnieniem i zeszczywnieniem, pomaga dawać żywe i prawdziwe świadectwo królestwu Bożemu na ziemi i charyzmatycznej autentyczności¹⁰⁰.

1. Zakres formacji

Formacja ciągła jest ogólnym procesem odnowy i rozwoju obejmującym całą osobę zakonnika i całość instytutu. W myśl Instrukcji powinna ona uwzględnić następujące sprawy:

1. przede wszystkim troskę o życie według Ducha, czyli życie duchowe, ponieważ zakłada ono pogłębienie wiary i znaczenia profesji zakonnej;
2. udział w życiu Kościoła zgodnie z charyzmatem instytutu, a zwłaszcza odnowa w zakresie działalności apostołskiej;

⁹⁴ Por. tamże, 64; RC 35.

⁹⁵ Por. KPK 1983, kan. 661; DFIR 66.

⁹⁶ Por. tamże, 67.

⁹⁷ Por. tamże, 66; S. Bisignano, *Formación*, en DTVC, 737.

⁹⁸ Por. DFIR 67; S. Bisignano, *Formación*, en DTVC, 737—738.

⁹⁹ DFIR 67.

¹⁰⁰ Por. tamże, 67.

3. doskonalenie doktrynalne i zawodowe;

4. wierność własnemu charyzmatowi poprzez coraz lepsze jego poznanie oraz wysiłek osobisty i wspólnotowy w jego realizacji¹⁰¹.

Formacja ciągła obejmuje zatem wymiar osobowy, wspólnotowy, eklezjalny i apostołski.

Jeśli w realizacji formacji ciągłej korzysta się z ośrodków międzyzakonnych, wówczas trzeba koniecznie postarać się o jej uzupełnienie wartościami własnego instytutu poprzez własne inicjatywy i struktury¹⁰².

2. Ważniejsze momenty formacji ciągłej

Wśród ważniejszych momentów w okresie formacji ciągłej — których jednak nie należy traktować jako ustalonego szeregu etapów, lecz trzeba potraktować je w sposób elastyczny wraz z uwzględnieniem nieprzewidzianych inicjatyw wzbudzanych przez Ducha Świętego — Instrukcja wymienia następujące:

1. przejście zakonnika z okresu formacji początkowej, kończącej się profesją wieczystą, do życia bardziej autonomicznego wymagającego nowego sposobu wykazania swej wierności Bogu;
2. po około dziesięcioletnim okresie profesji wieczystej, kiedy to pojawia się ryzyko życia „z przyzwyczajenia” i utrata wszelkiego zapału. Okazuje się wówczas pożytecznym dłuższy okres oderwania od zwyczajnego życia spędzony w jednej ze wspólnot instytutu;
3. czas pełnej dojrzałości, która często niesie ze sobą niebezpieczeństwo wzrastającego indywidualizmu;
4. chwile silnych kryzysów spowodowanych czynnikami zewnętrznymi lub osobistymi;
5. okres stopniowego wycofywania się z działalności¹⁰³.

Przełożeni powinni mianować osobę odpowiedzialną za formację ciągłą w instytucie. Do nich należy również troska o to, aby zakonnicy przez całe swoje życie mieli do swojej dyspozycji kierowników duchowych¹⁰⁴.

Zakończenie

Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych są pierwszym dokumentem, który zajmuje się poszczególnymi etapami formacji w sposób pełny i organiczny. Instrukcja daje dynamiczną wizję formacji zakonnej i przypomina, że autentyczna formacja zakonna opiera się na bazie ludzkiej i chrześcijańskiej; obejmuje całe życie zakonnika i wszystkie jego aspekty; odznacza się systematycznością, jednorodnością i stopniowością, które mogą być zapewnione przez *Ratio institutionis* i współpracę

¹⁰¹ Por. tamże, 68.

¹⁰² Por. tamże, 99—100.

¹⁰³ Por. tamże, 70.

¹⁰⁴ Por. tamże, 71.

wszystkich osób odpowiedzialnych za poszczególne etapy formacji; daje pierwszeństwo formacji duchowej; prowadzi do jedności życia. Dokument Stolicy Apostolskiej podkreśla wartość osoby i znaczenia powołania oraz funkcję kierownika duchowego. Instytucje procesu formacyjnego spełniają funkcję służebną wobec konkretnych osób.

Instrukcja akcentuje różne aspekty formacji w zależności od specyficznego charakteru każdego etapu i dostosowuje się do nowych okoliczności w Kościele i w świecie.

Le tappe della formazione religiosa e particolarmente il noviziato

La formazione religiosa è un processo che comprende il tempo dal momento in cui una persona pensa seriamente a intraprendere la vita di consacrazione al Signore, fino all'incontro definitivo con Lui nella morte. Tale processo viene diviso fondamentalmente in quattro tappe: il prenoviziato, il noviziato, la formazione dei professi di voti temporanei e la formazione continua.

I quattro capitoli, dedicati alle singole tappe, analizzano brevemente le questioni principali, indicate dalle Direttive sulla formazione negli Istituti religiosi.

L'esame del Documento del Magistero della Chiesa, fatto sotto l'aspetto indicato dal titolo dell'articolo, fa vedere, tra l'altro, la dinamicità della formazione religiosa, preoccupata di tutta la persona, che offre al religioso la possibilità di portarlo all'unità di vita.